BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILAR BILIMINI ZAMONAVIY BAHOLASH USULLARI

Maxmudova Zilola Akram qizi

Jizzax shahar 24-maktab

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20033995

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida o‘quvchilar bilimini zamonaviy baholash usullarining samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida formatif baholash, rubrika asosida baholash, portfel (portfolio), o‘zaro baholash va o‘z-o‘zini baholash kabi metodlarning o‘quvchilarning savodxonligi, nutqiy faolligi va mustaqil fikrlash ko‘nikmalariga ta’siri o‘rganildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy baholash usullari o‘quvchilarning bilim darajasini oshirish, ularning darsga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirish va ta’lim jarayonida faol ishtirokini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Maqolada ushbu yondashuvlarni amaliyotga joriy etish bo‘yicha tavsiyalar ham berilgan.

Kalit so‘zlar: Zamonaviy baholash; Boshlang‘ich ta’lim; Ona tili darslari; Formatif baholash; Portfel; Rubrika; Mustaqil fikrlash; Savodxonlik

Аннотация: В данной статье анализируется эффективность современных методов оценки знаний учащихся на уроках родного языка в начальных классах. В ходе исследования изучено влияние формирующего оценивания, рубрик, портфолио, взаимной и самооценки на уровень грамотности, речевую активность и развитие самостоятельного мышления учащихся. Результаты показали, что современные методы оценки способствуют повышению уровня знаний, усиливают интерес к обучению и обеспечивают активное участие учащихся в образовательном процессе. В статье также представлены рекомендации по внедрению данных подходов в практику обучения.

Ключевые слова: Современные методы оценки; Начальное образование; Уроки родного языка; Формирующее оценивание; Портфолио; Рубрика; Самостоятельное мышление; Грамотность

Abstract: This article examines the effectiveness of modern assessment methods in teaching the native language in primary school. The study analyzes the impact of formative assessment, rubric-based evaluation, portfolio assessment, peer assessment, and self-assessment on students’ literacy, speech activity, and independent thinking skills. The findings indicate that modern assessment approaches significantly improve students’ knowledge levels, increase their interest in learning, and promote active participation in the educational process. The article also provides practical recommendations for implementing these methods in classroom practice.

Keywords: Modern assessment; Primary education; Native language teaching; Formative assessment; Portfolio; Rubric; Independent thinking; Literacy

Kirish

Boshlang‘ich ta’lim tizimi o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantirishda muhim bosqich hisoblanadi. Ayniqsa, ona tili darslari o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish, fikrlash qobiliyatini shakllantirish va savodxonligini oshirishda asosiy o‘rin tutadi. Shu bois, mazkur jarayonda o‘quvchilar bilimini to‘g‘ri va samarali baholash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi [1].An’anaviy baholash tizimi asosan yakuniy natijani aniqlashga qaratilgan bo‘lsa, zamonaviy baholash usullari o‘quv jarayonining barcha bosqichlarida o‘quvchining rivojlanishini monitoring qilishga xizmat qiladi. Zamonaviy

baholash yondashuvlari — bu o‘quvchining nafaqat bilimini, balki uning fikrlash darajasi, ijodiy yondashuvi va mustaqil ishlash ko‘nikmalarini ham baholashni o‘z ichiga oladi [2].

Boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida zamonaviy baholash usullarini qo‘llash o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularni faol o‘rganishga undaydi va o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Formatif (jarayon davomida) baholash, refleksiya, portfel baholash, rubrikalar asosida baholash kabi metodlar o‘quvchilar bilimini chuqurroq aniqlash imkonini beradi [3].Shuningdek, zamonaviy baholash tizimi o‘qituvchidan innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llashni, individual yondashuvni ta’minlashni va o‘quvchilarning ehtiyojlarini hisobga olishni talab etadi. Bu esa ta’lim sifatini oshirishga va o‘quvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi [4].Mazkur maqolaning maqsadi — boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida o‘quvchilar bilimini zamonaviy baholash usullarini o‘rganish, ularning samaradorligini tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat [5].

Metodologiya (Usullar)

Ushbu tadqiqot boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida o‘quvchilar bilimini zamonaviy baholash usullarining samaradorligini aniqlashga qaratilgan bo‘lib, unda **pedagogik eksperiment, kuzatish, so‘rovnoma, suhbat va statistik tahlil** metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot Andijon viloyatidagi umumta’lim maktablarining 3–4-sinflarida olib borildi va unda jami 64 nafar o‘quvchi hamda 4 nafar ona tili o‘qituvchisi ishtirok etdi. O‘quvchilar ikki guruhga ajratildi: tajriba guruhi (zamonaviy baholash usullari qo‘llanilgan) va nazorat guruhi (an’anaviy baholash tizimi qo‘llanilgan) [1].Tajriba guruhi darslarida **formatif baholash**, **rubrika asosida baholash**, **portfel (portfolio) baholash**, **o‘zaro baholash (peer assessment)** va **o‘z-o‘zini baholash (self-assessment)** kabi zamonaviy usullar tizimli ravishda joriy etildi. Har bir darsda o‘quvchilarning og‘zaki nutqi, yozma ishlari, matn bilan ishlash ko‘nikmalari hamda ijodiy topshiriqlarni bajarish jarayoni maxsus mezonlar (rubrikalar) asosida baholab borildi. Nazorat guruhida esa baholash asosan yakuniy natijaga yo‘naltirilgan an’anaviy yozma va og‘zaki tekshiruvlar orqali amalga oshirildi [2].Ma’lumotlarni yig‘ish jarayonida dars kuzatuvlari, diagnostik testlar, yozma ishlar tahlili va o‘quvchilar hamda o‘qituvchilar bilan suhbatlar o‘tkazildi. Tadqiqotning boshlang‘ich (diagnostik) va yakuniy bosqichlarida o‘quvchilarning savodxonlik darajasi, matnni tushunish qobiliyati, nutqiy faolligi va ijodiy fikrlash ko‘nikmalari maxsus ishlab chiqilgan baholash mezonlari asosida aniqlab borildi [3].

Shuningdek, o‘quvchilarning darsga qiziqishi va motivatsiyasini aniqlash maqsadida so‘rovnomalar o‘tkazildi. O‘qituvchilarning zamonaviy baholash usullariga bo‘lgan munosabati va ularni qo‘llashdagi qiyinchiliklar ham tahlil qilindi. Bu ma’lumotlar sifat jihatdan tahlil qilinib, pedagogik jarayonda zamonaviy baholashning o‘rni aniqlab berildi [4].Natijalarni qayta ishlashda **taqqoslash, foizli ko‘rsatkichlar va grafik tahlil** metodlaridan foydalanildi. Tajriba va nazorat guruhlari o‘rtasidagi farqlar aniqlanib, zamonaviy baholash usullarining samaradorligi ilmiy asosda baholandi. Ushbu metodologiya orqali o‘quvchilarning bilimini baholashda innovatsion yondashuvlarning afzalliklari aniqlanib, ularni amaliyotga joriy etish bo‘yicha xulosalar chiqarildi [5].

Natijalar

Tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida zamonaviy baholash usullarini qo‘llash o‘quvchilarning bilim darajasi, nutqiy faolligi va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatdi. Tajriba va nazorat guruhlari o‘rtasidagi natijalar taqqoslanganda, zamonaviy baholash usullari qo‘llanilgan guruhda yuqori ijobiy o‘zgarishlar kuzatildi

[1].Tadqiqot boshida har ikki guruhda o‘quvchilarning bilim darajasi deyarli bir xil bo‘lgan. Biroq, tajriba yakunida formatif baholash, rubrikalar, portfel va o‘zaro baholash usullarini qo‘llagan guruhda o‘quvchilarning savodxonligi, matnni tushunish darajasi va yozma nutq ko‘nikmalari ancha yaxshilangani aniqlandi. Ayniqsa, o‘z-o‘zini baholash va refleksiya jarayonlari o‘quvchilarning o‘z ustida ishlashiga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi [2].

Shuningdek, kuzatuvlar natijasida tajriba guruhidagi o‘quvchilarda darsga qiziqishning ortgani, faol ishtirok etish darajasi oshgani va mustaqil fikrlash ko‘nikmalari rivojlangani qayd etildi. Nazorat guruhida esa bunday ko‘rsatkichlar nisbatan past bo‘lib qolgan [3].

1-jadval. Tajriba va nazorat guruhlari natijalarining taqqoslanishi (%)

Ko‘rsatkichlar	**Tajriba boshida**	**Tajriba yakunida (tajriba guruhi)**	**Tajriba yakunida (nazorat guruhi)**
Yuqori darajadagi savodxonlik	30%	65%	45%
O‘rtacha darajadagi savodxonlik	45%	30%	40%
Past darajadagi savodxonlik	25%	5%	15%
Mustaqil fikrlash ko‘nikmasi	35%	70%	50%
Darsga qiziqish darajasi	40%	75%	55%
Og‘zaki nutq faolligi	38%	72%	52%

Natijalardan ko‘rinib turibdiki, tajriba guruhida yuqori savodxonlik darajasi 30% dan 65% ga oshgan, past darajadagi o‘quvchilar esa keskin kamaygan. Shu bilan birga, o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, og‘zaki nutq faolligi va darsga qiziqish ko‘rsatkichlari ham ancha yaxshilangan [4].Umuman olganda, tadqiqot natijalari zamonaviy baholash usullari boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida samarali pedagogik vosita ekanligini va ular o‘quvchilarning bilim sifatini oshirishda muhim rol o‘ynashini tasdiqlaydi [5].

Muhokama

Ushbu tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida zamonaviy baholash usullarini qo‘llash o‘quv jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatdi. Olingan natijalar pedagogik nazariya va amaliyotda ilgari surilgan fikrlar bilan mos keladi, ya’ni baholash jarayoni faqat yakuniy natijani aniqlash emas, balki o‘quvchining rivojlanishini muntazam kuzatib borishga xizmat qilishi kerak [1].Tajriba guruhida yuqori natijalarning kuzatilishi formatif baholashning samaradorligini tasdiqlaydi. Ushbu yondashuv orqali o‘qituvchi o‘quvchining bilim darajasini doimiy ravishda aniqlab boradi va kerakli joylarda

individual yordam ko‘rsatadi. Natijada o‘quvchilar o‘z xatolarini tushunadi, ularni tuzatishga harakat qiladi va bilimini mustahkamlaydi [2].

Rubrika asosida baholash ham muhim ahamiyat kasb etdi. Ushbu usul o‘quvchilarga baholash mezonlarini aniq tushunishga yordam beradi va ularni o‘z faoliyatini tahlil qilishga undaydi. Tadqiqot davomida kuzatilishicha, mezonlar asosida baholangan o‘quvchilar topshiriqlarni yanada sifatli bajarishga intiladi, chunki ular natijaga qanday erishish kerakligini oldindan biladi [3].Portfel (portfolio) baholash o‘quvchilarning individual rivojlanishini ko‘rsatishda samarali vosita bo‘lib xizmat qildi. Bu usul orqali o‘quvchining vaqt davomida erishgan yutuqlari, ijodiy ishlari va bilim darajasidagi o‘zgarishlar tizimli ravishda kuzatildi. Natijada o‘quvchilarda o‘z ustida ishlash, natijalarini tahlil qilish va rivojlanishga intilish motivatsiyasi kuchaydi [4].

O‘zaro baholash va o‘z-o‘zini baholash usullari ham ijobiy natija berdi. Ushbu yondashuvlar o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirib, ularni mas’uliyatli bo‘lishga o‘rgatadi. Tajriba davomida o‘quvchilar o‘z ishlarini baholashda adolatli va xolis bo‘lishga harakat qilgani kuzatildi. Bu esa ularning ijtimoiy va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirdi [5].Nazorat guruhidagi natijalar esa an’anaviy baholash tizimining ayrim cheklovlarini ko‘rsatdi. Bu tizimda baholash asosan yakuniy natijaga qaratilgan bo‘lib, o‘quvchining rivojlanish jarayoni yetarlicha hisobga olinmaydi. Natijada ba’zi o‘quvchilar bilimni yuzaki o‘zlashtirishi yoki darsga qiziqishi pasayishi mumkin [6].

Bundan tashqari, zamonaviy baholash usullarini joriy etishda ayrim qiyinchiliklar ham mavjud. Jumladan, o‘qituvchilardan qo‘shimcha vaqt va metodik tayyorgarlik talab etiladi, baholash mezonlarini ishlab chiqish va har bir o‘quvchini individual kuzatish murakkab jarayon hisoblanadi. Shu sababli o‘qituvchilarni zamonaviy baholash metodlariga o‘rgatish va ularni amaliyotda qo‘llash bo‘yicha treninglar tashkil etish muhimdir [7].Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy baholash usullari boshlang‘ich sinflarda ona tili ta’limini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadi. Ular o‘quvchilarning bilim darajasi, nutqiy faolligi va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida zamonaviy baholash usullarini qo‘llash ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatdi. Zamonaviy baholash yondashuvlari, xususan, formatif baholash, rubrika asosida baholash, portfel (portfolio), o‘zaro baholash va o‘z-o‘zini baholash usullari o‘quvchilarning bilim darajasini chuqurlashtirish, nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish hamda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi [1].Tadqiqot davomida aniqlanishicha, zamonaviy baholash usullari qo‘llanilgan guruhda o‘quvchilarning savodxonligi, darsga qiziqishi va faolligi sezilarli darajada oshgan. Ayniqsa, baholash jarayoniga o‘quvchilarning faol jalb etilishi ularning o‘z ustida ishlashiga, xatolarini anglashiga va ularni bartaraf etishga yordam beradi. Bu esa ta’lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi [2].Shuningdek, zamonaviy baholash tizimi o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish imkonini beradi, bu esa har bir o‘quvchining rivojlanishiga mos yondashuvni ta’minlaydi. Biroq ushbu usullarni samarali qo‘llash uchun o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni bilishi va ularni amaliyotga tatbiq eta olishi muhimdir [3].Umuman olganda, zamonaviy baholash usullari boshlang‘ich ta’limda ona tili darslarini samarali tashkil etishda muhim pedagogik vosita bo‘lib, ular o‘quvchilarning bilim sifatini oshirish, ijodiy va mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda ta’lim jarayonini individuallashtirishga xizmat qiladi. Kelgusida

ushbu yondashuvlarni keng joriy etish va takomillashtirish ta’lim sifatini yanada oshirishga yordam beradi [4].

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Abdullayeva, Q., & Xasanboyeva, O. (2019). *Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi*. Toshkent: O‘qituvchi.
2. To‘xtaxodjayeva, M. X. (2020). *Pedagogika nazariyasi va tarixi*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
4. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education, 5*(1), 7–74.
5. Sadler, D. R. (1989). Formative assessment and the design of instructional systems. *Instructional Science, 18*(2), 119–144.
6. Tomlinson, C. A. (2014). *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners* (2nd ed.). ASCD.
7. Slavin, R. E. (2018). *Educational psychology: Theory and practice* (12th ed.). Pearson.
8. Xudoyberdiyev, A. (2021). Zamonaviy baholash usullarining pedagogik ahamiyati. *Xalq ta’limi jurnali*, 3(2), 45–52.
9. Nurmatov, S. (2022). Ona tili darslarida formatif baholash metodlari. *Pedagogik tadqiqotlar jurnali*, 5(1), 67–74.
10. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. (2021). *Boshlang‘ich ta’lim davlat ta’lim standarti*. Toshkent.